

תשובות קצרות

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

1. הפרשת תרומות ומעשרות מזרעי עגבניות / הרב יואל פרידמן

שאלה | אדם לקח עגבניות מגינת חברו ורוצה רק את הגרעינים, כדי לזרוע אותם אצלו בגינה (לא לאוכלם). האם הוא חייב לעשר קודם שיזרע? אם אכן כן, האם יש להפריש בברכה?¹

תשובה | א. אסור לאכול ואסור גם ליהנות מאיסור טבל, ונחלקו הפוסקים אם איסור הנאה הוא מדאורייתא או מדרבנן.² לכן אין לזרוע זרעים מעגבניות אם לא הפרישו תרומות ומעשרות מן העגבניות.³ טעם האיסור לזרוע טבל הוא שגורם להפסיד התרו"מ או שזריעת הזרעים היא הנאה של כילוי, שאסורה.⁴

ב. אומנם יש מקום לדון, שכן חיוב תרומות ומעשרות חל רק על פירות שנאכלים לאדם לפחות על ידי הדחק, וזרעי העגבניות כשלעצמם אינם נאכלים, וייתכן שהאיסור לזרוע טבל נאמר רק בזרעים שנאכלים.

בשו"ת ציץ אליעזר⁵ מביא את דעת ה'מגן אברהם'⁶ שיש לברך 'בורא פרי העץ' על קליפות תפוזים, ומסביר ה'מגן אברהם' שאף שהן אינן נאכלות כמות שהן, והן ראויות פחות מאשר עיקרו של הפרי, מכל מקום הן חלק מהפרי. זאת כפי שיש אומרים לברך 'בורא פרי העץ' על הקפריסין, אף שעיקר הפרי הוא התמרות. גרעיני העגבניות אינם נאכלים כמות שהם, אלא נאכלים יחד עם העגבנייה עצמה. בהקשר לזריעת זרעים של טבל, חקרו האחרונים אם נאסר לזרוע מפני שהנאה של כילוי אסורה, או מפני שמפקיעם מן המעשר?⁷ אם האיסור הוא מפני שמפקיעם מן המעשר, ייתכן שגרעיני העגבניות פטורים, שכן הם עצמם אינם נאכלים לבדם, אך אם נאמר שהאיסור הוא מפני

1. ר' להלן עמ' 48, מאמר הרב יהודה הלוי עמיחי באותו נושא.

2. ר' משנה למלך, הל' תרומות פ"ב הי"ד; כמוכן שבזה"ז האיסור אינו אלא מדרבנן לכו"ע.

3. תוספתא דמאי פ"א הי"ח; רמב"ם הל' מעשר פ"ו ה"ג.

4. ר' דרך אמונה, לרמב"ם שם.

5. שו"ת ציץ אליעזר, ח"א סי' א.

6. מגן אברהם, סי' רב ס"ק יז.

7. עי' מקדש דוד, תרומות סי' נה אות י ד"ה והנה בזה דאסור.

שהנאה של כילוי אסורה, מסתבר שכיוון שזרעים אלו הם חלק מן העגבנייה, חל עליהם איסור טבל, וממילא אסור ליהנות מהם. כאמור בשאלה, את העגבניות עצמן אין אוכלים, וכל ההפרשה אינה באה אלא כדי להתיר את זריעת הזרעים. בהקשר לכך, ישנה מחלוקת ה'מגן אברהם' והט"ז: לדעת ה'מגן אברהם'⁸, חיוב ההפרשה הוא רק מעין הכשר אכילה, ולדעת הט"ז⁹ גם אם אין מתכוונים כלל לאכול את הפירות, חייבים בתרו"מ, כי ההפרשה היא הכשר הנתינה.¹⁰

לכן למעשה, נראה שיש להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה.¹¹

2. 'פרי הפלא' / הרב יואל פרידמן

שאלה | סינְסֶפָּאָלוּם דוֹלְסִיפִיקוּם (שם מדעי: *Synsepalum dulcificum*), הידוע גם בשם 'פרי הפלא' (Miracle fruit) ובארץ קיבל את השם 'הפרי המכושף', הוא מין של צמח ממשפחת הספוטיים מסדרת האברשאים. מקורו במערב אפריקה, והוא מניב פירות בתצורת ענבה אדומה. הצמח הוא רב שנותי, ודינו כדין עץ. את הפירות צורכים שוחרי בריאות. ניתן להפיק מה'מירקולין', חומר שמצוי בפרי, תחליף סוכר, והוא יכול לשמש גם כתוסף מזון. השאלה היא: מה דינו לגבי איסור ערלה?

תשובה | בהגהותיו ל'שלחן ערוך' מביא ר' עקיבא איגר¹² את תשובת הרדב"ז לגבי הוורד (פרחי הוורד או פירות הוורד), שאין בו איסור ערלה גם לדעות שמחשיבות אותו כעץ פרי. הטעם לכך הוא שהפירות אינם נאכלים כמאכל רגיל על ידי רוב האנשים, אלא הוא נאכל בתור תרופה או כהגדרתו 'אינו מאכל בריאים'. כיוון שכך, אין הוא מוגדר כעץ פרי, ואין בו איסור ערלה. וזו לשון הרדב"ז (ח"א סי' מד):

אבל לדעת האומרים דמברכים עליו הנותן ריח טוב בפירות לפי שעיקר נטיעתו לעשות ממנו מרקחת יש לספק אם אסור להריח בו כיון שהוא ערלה. וכבר נשאלתי על אילן כייר שנבאר אם נוהג בו ערלה והעליתי כיון שאינו מאכל בריאים לאו עץ מאכל הוא אלא עץ לתרופה ולא עדיף מנוטע לסייג ולקורות שאעפ"י שיש בהם פירות אין ערלה נוהגת בו הוורד ג"כ אף על פי שהוא למאכל אינו מאכל בריאים ולפיכך אין ערלה נוהגת בו ומותר לאוכלו וכ"ש להריח בו ואף על פי שיש מקצת בריאים אוכלים מרקחת הוורד אין אוכלין אותו למזון כשאר פירות אלא לשמירת הבריאות הילכך אין זה עץ מאכל...

אם כן צמח שבו פירות שאוכלים רק שוחרי בריאות, מפני שיש בהם סגולות בריאותיות, אינו מוגדר כעץ פרי, ואין בו איסור ערלה.

8. מגן אברהם, סי' ח ס"ק ב.

9. ט"ז, יו"ד סי' א ס"ק יז.

10. וע"ע ביאור הגר"א, או"ח סי' ח.

11. עי' במאמר הרב עודד ישראלי, הפרשת תרו"מ בעגבניות לזרע, התורה והארץ ב, עמ' 359-366, ובתגובתי אליו, שם עמ' 367-368.

12. ר' עקיבא איגר, לשו"ע, יו"ד סוף סי' רצד.

אפשר להוסיף שגם אכילת הפרי אינה אכילה רגילה בגלל טעמו הערב של הפרי, אלא שעל ידי אכילת הפרי משתחרר מתחת ללשון חומר שנותן לאדם תחושה שטעמו של המאכלים הבאים שיאכל יהיה מתוק. וכך מתואר בוויקיפדיה בערך 'פרי הפלא':
לאחר אכילת ציפת הפרי, מולקולות המירקולין נקשרות לפקעיות הטעם הנמצאות על הלשון וגורמות להן לחוש מאכלים חמוצים כבעלי טעם מתוק. תופעה זו נמשכת עד שהמירקולין נשטף על ידי הרוק המופרש בחלל הפה, תוך כ- 15 עד 30 דקות..

לאור הנ"ל יש לומר שכיוון שאין זו אכילה רגילה, אלא כאמור יש בפרי חומר המשמש כעין 'תוסף' - אין העץ מוגדר כ'עץ מאכל', ולכן אין בו איסור ערלה.

3. ברכת הריח במנטה / נענע / הרב יואל פרידמן

שאלה | איזו ברכה יש לברך כאשר מריחים עליים של צמח המנטה - 'בורא עצי בשמים' או 'בורא עשבי בשמים'?

תשובה | לאחר שיחה עם אגרונום המכון ד"ר מרדכי שומרון, מתברר שנענע ומנטה הן היינו הך. הגזע של הנענע הוא עשבוני, ולכן יש להחשיבו כגזע רך, ובוודאי אינו דומה לגזע של עץ או שיח. זאת ועוד, מבחינת הצמח הבודד, הנענע אינה מתקיימת שלוש שנים ויותר, אלא לכל היותר שנה עד שנה וחצי. הצמח בכללותו הוא רב-שנתי, כיוון שכל הזמן יוצאים צמחים חדשים מן השורש. על כן נראה שיש לברך עליו ברכת 'עשבי בשמים'. מכל מקום, כיוון שיש זנים רבים, אם מסופקים, אפשר לברך 'בורא מיני בשמים', וברכה זו מועילה גם אם היה צריך לברך 'עשבי בשמים' וגם אם היה צריך לברך 'עצי בשמים'.¹³

4. הפרשת תרומות ומעשרות מקליפות תפוזים / הרב יואל פרידמן

שאלה | האם יש צורך בהפרשת תרומות ומעשרות מקליפות הדרים שעתידיים לעשות מהן סוכריות?

תשובה | יש בכך מחלוקת הפוסקים. העיקרון הוא שיש חיוב להפריש תרומות ומעשרות מכל דבר שהוא מאכל אדם.¹⁴ השאלה היא אם רוב בני אדם משתמשים בקליפות תפוזים לאכילה ו/או אם אוכלים קליפות תפוזים. מחד גיסא ברור שלא נהוג לאכול קליפות תפוזים, ומאידך גיסא אנשים אוכלים לפעמים קליפות תפוזים מסוכרות. הגרא"י וולדינברג ב'ציץ אליעזר'¹⁵ סבר שקליפות התפוזים הן חלק מן התפוזים, וכיוון שלפעמים אוכלים אותן כנ"ל, אפשר להפריש מן הקליפות על התפוזים. לדעת הגר"ש ישראל¹⁶ אין להפריש מעלי הכרובית על הכרובית, כיוון שבדרך כלל אנשים משתמשים לאכילה רק בכרובית עצמה. על כן מידי ספק לא יצאנו, ולכן למעשה אין להפריש מקליפות תפוזים

13. שו"ע, או"ח סי' רטז סעי' ב.
14. רמב"ם, הל' תרומות פ"ב ה"א.
15. שו"ת ציץ אלעזר, ח"א סי' א.
16. ס' התורה והארץ, ח"ג עמ' 129.

על התפוזים עצמם.¹⁷ עם זאת, כאשר מפרישים תרומות ומעשרות מן התפוזים ומתכוונים להתיר גם את הקליפות - יצאו בכך מאיסור טבל, אם אכן הן היו חייבות בתרו"מ.

לסיכום, הרוצה להכין קליפות תפוזים מסוכרות יפריש מן התפוזים ויתכוון להתיר גם את הקליפות, ותבוא עליו הברכה.

5. צמח הפסיפלורה ליד גפן / הרב יואל פרידמן

שאלה | בגינתי יש שיח פסיפלורה, ואצל שכני יש עץ גפן. הענפים של שניהם התחברו. בין שתי הגינות יש גדר בטון בגובה של 40 ס"מ, ועליה גדר של סורגים עם במבוק. האם יש בזה איסור כלאיים?

תשובה | א. בכלאי הכרם אסור לזרוע תבואה או ירק ליד גפן של חברו.¹⁸
 ב. מסורת הפסיקה של הספרדים היא שצמח שנותן פרי תוך שנה מן הזריעה נחשב לירק, כדעת הרדב"ז,¹⁹ אזי בוודאי נחשב הפסיפלורה ירק, ולדעתם בוודאי יש כלאי הכרם. האשכנזים המחמירים לגבי ערלה אינם מבטלים דעת הרדב"ז, אלא מחמירים על פי הפוסקים שקבעו את סיווג הצמחים לאילן וירק על פי הקריטריונים שמובאים בתלמודים ובתוספתא.²⁰ ועדיין מכלל ספק לא יצאנו, ולכן לכו"ע יש לברך על הפסיפלורה 'בורא פרי האדמה'.

ג. למעשה יש להפריד בין הענפים של הפסיפלורה לבין אלו של הגפן ולהרחיקם אלו מאלו באופן שלא יתערבבו. אומנם יש להקל, וגם אם יש פירות, כבר אין לאסור את הפירות כדין קידוש כלאי הכרם.²¹

6. תשלום על טעימת מוצר חדש / הרב אוריאל פרוץ

שאלה | בחנות גדולה הוצב דוכן טעימות למעדן חדש שיצא לשוק. אחד מהקונים שניגש לדוכן קיבל מעדן ואכל אותו. כשרצה ללכת מהמקום, העומד בדוכן דרש מהקונה תשלום מוזל על מה שאכל. האם הוא חייב לשלם?

תשובה | בספר 'תרומת הדשן'²² הביא הרב ישראל מרבנו אפרים שאדם שאמר לחברו

17. עי' ס' הלכות הארץ עמ' 37 והערה 70.

18. ערוך השלחן סי' רצו סעי' לו.

19. שו"ת הרדב"ז, ח"ג סי' תקלא; ור' ס' התורה והארץ, ח"ג עמ' 423-424.

20. עי' במאמרנו 'הגדרת אילן וירק בהלכה', ס' התורה והארץ, ח"ג עמ' 398-428.

21. כ"כ הרב יהודה הלוי עמיחי, 'פסיפלורה שהתפשטה תחת לגפן', אמונת עתיך 97 (תשע"ג) עמ' 44-47.

22. תרומת הדשן, סי' שיז.

'אכול עימי', 'ואכן אכל עימו' - חייב לשלם. הוא מביא ראיה לכך מהמשנה במסכת בבא קמא²³ שמי שאומר לחברו שיקרע את כסותו או ישבור את כדו, החבר חייב לשלם, אא"כ אמר לו שיעשה כן בתנאי שיהיה פטור. הרמ"א²⁴ הביא את דבריו להלכה. הש"ך²⁵ ציין שהרמ"א סותר את עצמו במקום אחר,²⁶ ששם פוסק על פי התשב"ץ ש'האומר לחברו דור בחצרי אין צריך ליתן לו שכר'. ב'קצות החושן'²⁷ מבחין בין המקרים: שם מדובר באדם שבכל מקרה אינו מתכוון לשכור במקום אחר, וכך נמצא שאין לו הנאה ממה שדר שם. וכן מצד בעל החצר, אף שהיא נועדה להשכרה, מכיוון שהוא התיר לו לדור בה, אז אי אפשר לחייב אותו משום מזיק. לעומת זאת במקרה שדיברו עליו 'תרומת הדשן' והרמ"א - אף שאין לחייבו כמזיק, מאחר שאכילתו נעשתה ברשות הבעלים, עדיין יש לחייבו משום הנאתו, ואף אם יטען שהיה יכול לצום, כותב 'קצות החושן' שברור שאדם רגיל מעדיף לאכול, ולכן חייב.²⁸ לכן נראה שגם כאן יש לחייב על אכילת המעדן מדין 'נהנה'. אומנם במקרה המובא ב'תרומת הדשן' הבעל אכל עם אשתו על שולחן החותן כמה שנים אחר סיום ההסכם ביניהם, וכשרצו לעזוב החותן רצה לחייבם על כל מה שאכלו מעבר להסכם. ב'תרומת הדשן' כתב שאומנם יש לחייב אותם בתשלום,²⁹ אך הוא מציין שאם המנהג של כל בני המקום לאפשר לאכול עוד כמה שנים, אז יש לאמוד שדעתם הייתה על פי המנהג, ואי אפשר לדרוש תשלום. לאור הנ"ל נראה שגם כאן המנהג הוא שבכל מקום מקימים דוכנים לטעימות של מוצרים חדשים ולא גובים תשלום, ולכן יש ללכת אחר המנהג.

לסיכום, האוכל פטור מלשלם על המעדן.

7. תשלום נוסף לצורך העברת רכב בטסט / הרב אריאל בראלי

שאלה | יש לי רכב גדול, ובכל שנה עושים לי בעיות בטסט עם זיהום האוויר. נודע לי שבאחד המכונים מוכנים להעביר את הרכב טסט תמורת תשלום מסוים. האם זה אפשרי? אני שואל כי לא מדובר בהיבט בטיחותי, ובכל מקרה יש לי אפשרות לשים תוסף שמצליח לבלבל את המכונה.

תשובה | הנושא של זיהום אוויר הוא אכן נושא חשוב, כי לאורך זמן יש לו בהחלט השפעה מזיקה על בריאות הציבור. יכול להיות שהתקן שהמדינה קבעה הוא מחמיר ולא

23. בבא קמא צב ע"א.

24. רמ"א, חו"מ סי' רמו סעי' יז.

25. ש"ך, חו"מ סי' רמו ס"ק ט.

26. רמ"א, חו"מ סי' שסג סעי' י.

27. קצות החושן, סי' רמו ס"ק א.

28. הוא מביא ראיה לכך ממסכת כתובות (ל ע"ב), שאדם התוחב תרומה לבית בליעתו של חברו, החבר חייב בתשלום. נראה שהעיקרון בדבריו הוא שיש לבחון בכל מצב אם יש פער משמעותי בין ההנאה שקיבל לבין האופן שהיה מסתדר גם בלעדיו. ביחס למגורים אין כ"כ הבדל, כי היה מוצא קרקע אחרת ללון עליה, בעוד שבאכילה אדם מעדיף לאכול מאשר לצום, ושם ההנאה מוחשית יותר. יש לציין שהמהרי"ט, ח"ב אבה"ע סי' כא, חולק על דבריו, ועי' שם ב'קצות החושן' שהאריך בעניין.

29. חיוב התשלום היה רק ביחס לבעל ולא לאישה, עי' בתרוה"ד, שם.

מותאם לרכבים ישנים, אבל ודאי שבסמכות המדינה לדרוש תקן זה. לכן אסור לתת יד להרס סדרי החברה, במוכן שהכסף יענה את הכול. רישום כוזב והעלמת המידע הם עבירה על החוק, ואתה שותף לה. וכבר כתב בספר 'ערוך השלחן' (ח"מ סי' ט סעי' א):
ולאו דווקא דיין אסור בקבלת שוחד, אלא אפילו כל הממונים וכל העוסקים בצרכי ציבור, אף שאין דיניהם דין תורה **ואסורים להטות העניין** בשביל אהבה או שנאה, וכל שכן על ידי לקיחת שוחד.

על פי החוק, לא נאסר שימוש ב'תוסף' אף שהוא גורם למצג שווה של אוויר נקי באופן זמני. נראה שאם הרשות הייתה רוצה לאסור זאת, היא הייתה מונעת מכירה ויבוא של תוספים אלו, או משכללת את המכשירים שלה. לכן מותר להשתמש בתוסף.
לסיכום, למרות הצורך, אסור לתת יד להרס סדרי החברה.

8. **ירושת בית / הרב אריאל בראלי**

שאלה

אימא שלי התאלמנה בגיל צעיר. שנים רבות היא גרה בסמיכות אליי, ותמכתי בה ככל יכולתי. יש לי אחות שנשואה לגוי, ובמשך תקופה ארוכה מאוד היא לא שמרה איתנו על קשר. שנתיים לפני שאימא נפטרה הזמינה אחותי את אימא לגור אצלה, ובאמת טיפלה בה במסירות עד פטירתה. באותה תקופה, כאשר אימי הייתה עדיין בריאה, היא הביעה את רצונה (בעל פה) להוריש את הבית שלה לאחותי. השאלה היא: האם רצונה מחייב? לדעתי זה לא מוסרי, מכיוון שרוב הזמן אנחנו תמכנו בה כלכלית וביקרנו אותה, ורק בסוף ימיה אחותי נכנסה לתמונה ואז שכנעה אותה.

תשובה

מצד הדין בן יורש את אימו ולא בת, בייחוד שאין צוואה המקנה מחיים זכויות לבת. יש לדון מצד מצוות 'כיבוד אם' אם נוהג גם לאחר פטירתה, לפחות במה שנוגע למימוש רצונה בממון שלה. בשאלה זו מסתפק בשו"ת ר' עקיבא איגר³⁰ אם כספי ירושה נקראים 'משל אב או משל בן', והוא מגיע למסקנה שבספק היורשים נחשבים מוחזקים, ואי אפשר לחייב אותם לקיים את בקשת האם. יש מקום לדון מצד 'מצווה לקיים דברי המת'³¹, אלא שיש תנאי בהלכה שאינו מתקיים במקרה הזה - נפקס ב'שלחן ערוך' (ח"מ סי' רנב סעי' ב): 'מצווה לקיים דברי המת, אפילו בריא שציווה ומת, **והוא שנתנו עכשיו לשליש לשם כך**', ובמקרה הזה האם לא נתנה את הדירה לשליש. כמו כן, לא ברור שיש מצווה לקיים את דברי המת כאשר דבריו סותרים את הצדק.³²
לסיכום, אין עליך חובה הלכתית לקיים את בקשת אימך.

30. שו"ת רע"א, מהדורא קמא סי' סח.

31. גיטין יד ע"ב.

32. כן כתב בספר תשובות והנהגות, ח"ד סי' טז: 'ואולי דומה למילי דאיסורא דלא אמרינן בזה מצוה לקיים דברי המת כיון שאינו לטובתו'.

9. דו"ח שעות עבודה לצורך הנחה מהתמ"ת / הרב אריאל בראלי
שאלה | לצורך קבלת הנחה במעון של התמ"ת אני צריכה עוד ארבע שעות שבועיות של עבודה. בעמותה שאני עובדת מוכנים לדווח על יותר שעות באותו שכר, האם זה מותר?
תשובה | זו בעיה, כי הדיווח על מספר השעות הוא שקרי, אף שנתוני השכר אמיתיים והסכום הנקוב בתלוש אכן נכנס לחשבון הבנק שלך. מי שמציג תלוש שכר שקרי, הרי הוא גוזל כספי ציבור.³³ וכעין זה כתב בשו"ת 'תשובות והנהגות' (ח"ד סי' שיט):

היום הממשלה משתמשת בכסף של המיסים לתועלת ולהנאת התושבים ולא מגיע היום לכיסו הפרטי של המלך, ולכן היום **אם נהנה מהשירותים שהממשלה נותנת ולא משלם עבורם הוא גזלן.**

דרך אגב, ישנן הקלות מקובלות אשר יש להניח שגם התמ"ת מכיר אותן, למשל להחשיב שעת עבודה אף שאינה מלאה, על ידי ויתור על הפסקה המגיעה לך וכדומה, או להחשיב שעות הכנה בבית. יש להדגיש כי מדובר על שעות עבודה בפועל הכוללות את ההקלות המקובלות.

10. תאונת דרכים - 'בור' או 'מזיק' / משפטי ארץ
שאלה | עמדתי ברמזור אדום בנתיב הפונה שמאלה, ופתאום התחלף הרמזור לירוק, לאלו שנוסעים ישר. לא הבחנתי בכך ופניתי שמאלה, ונכנס בי רכב שנסע מהכיוון הנגדי. האם אני נחשב כ'בור' ואני פטור מלשלם, או שאני נחשב כ'אדם המזיק' וחייב?

תשובה | במשנה בבבא קמא (לא ע"ב) מבואר:
 היה בעל הקורה ראשון ובעל חבית אחרון, נשברה חבית בקורה - פטור בעל הקורה, ואם עמד בעל קורה - חייב.
 ה'נימוקי יוסף' (ב"ק טו ע"ב מדפי הרי"ף) הקשה, מדוע בעל הקורה חייב כאשר עמד, הרי ברגע שעמד צריך להחשיב אותו כבור ולפטור אותו! וזו לשונו:

33. אין מקום לטענה שהואיל **ולומדי תורה** זכאים לקבל הטבות מהמדינה, מותר להם להתקזז ולקבל את ההנחה בדרכי מרמה. זאת משום שגם אם היה מצופה מהמדינה לפתור לומדי תורה ממיסים ולהקל עליהם בתשלומים שונים, אין זו זכות קיימת אלא הנחיה לזמן שבו המדינה תתנהל על פי תורה. כיום, המדינה עדיין לא מכירה בזכויות אלו. אף את דברי הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר, ח"ז חו"מ סי' י, יש להסביר באופן הזה. הציבור אמור לפרוע את המס ללומדי תורה, אבל כל עוד הוא לא עושה זאת, אין לומדי התורה רשאים לרמות ולפטור עצמם. וזו לשונו: 'מסקנא דדינא שכל תלמיד חכם שעוסק בתורה תמיד בכל עת פנאי שלו, אף על פי שעוסק באומנות פטור מכל מיני מיסים ע"פ דין תורה, כל שתורתו קבע ומלאכתו עראי, ואסור לכוף עליו לשלם איזה מס שהוא, בין מס הקצוב לכל בני העיר באופן כללי, ובין מס הקצוב על כל איש ואיש שנקרא מס גלגולת, בין מס קבוע, בין מס שאינו קבוע אלא הוטל על בני העיר בשעת חירום וכיו"ב, וחייבים בני העיר לפרוע בשבילו את המס הקצוב על כל איש ואיש, וכמו שפסק מרן הש"ע יו"ד (סי' רמג ס"ב). עוד יש להעיר שבני תורה חייבים לשלם על הנאות שלהם מכספי הציבור, והפטור הוא רק ממס שמירה או לטובת המלך.

והא דלא דיינינן ליה כבור כיון דניח גופיה לשמואל דאמר (לעיל דף כח ב) כל תקלה כי האי בור היא ונפטר מן החבית דלא מצינו בור שחייב בו על הכלים משום דלא אמרינן הכי אלא היכא דנפיל ושדי דדומיא דבור (היא) דלא שליט בגופיה אבל היכא דקאי אנפשיה לאו תולדה דבור היא אלא כמאן דאזקיה בידיה דמי...

בשו"ת 'עטרת דבורה'³⁴ הסביר את כוונת ה'נימוקי יוסף' שהקורה נחשבת כאדם עצמו, כיוון שהיא מונחת על כתפו ונחשבת כחלק ממנו, ולכן אפילו אם הוא עמד, דינו כאדם המזיק ולא כבור. אומנם ניתן היה לחלק ולומר שהקורה מונחת ממש על האדם ולכן נחשבת כחלק ממנו, בעוד המכוננית אינה חלק מהאדם הנוהג בה, אך כבר כתב הרא"ש³⁵ שהרוכב על הסוס נחשב כאדם המזיק וכאילו הסוס הוא חלק ממנו, ולא יכול לומר שיש פה נזקי 'רגל'.
לכן למסקנה, אף אם בלמת לגמרי, דינך כאדם המזיק ולא כ'בור'.

11. תשלום בעבור ימי חופשה / משפטי ארץ

שאלה | אני עובדת בעמותה כמעט שנתיים. בריאיון העבודה שעברתי נאמר לי כי החופשות של מקום העבודה הן גם החופשות שלי, וכך היה בשנה הראשונה. לאחר שנה וחודשיים נאמר לי בעל פה כי מאותה שנה, ימי החופשה שלי יהיו לפי ימי חופשה מצטברים, כך לפי החלטת המנהלת הארצית. לפי מיטב דעתי מדובר בהרעת תנאים. האם מותר למנהלת מדין תורה לעשות זאת? המנהלת לא הביאה מכתב רשום, הכול בעל פה דרך מנהלת הסניף. האם היא מחויבת לשלם לי את החופשות כמו שנאמר לי בריאיון העבודה?

תשובה | א. בירור העובדות

בשאלה זו חסרים כמה נתונים. האחד, מהו משך חוזה העבודה? האם מדובר בחוזה עבודה המוגבל בזמן או בשאינו מוגבל בזמן? לצורך העניין נניח כי מדובר בחוזה שאינו מוגבל בזמן (התשובה תהיה נכונה גם לחוזה המוגבל בזמן, במידה והמעסיק מבקש לשנות את תנאי ההעסקה **בתוך** תקופת ההעסקה). השני, האם תנאי העבודה ההתחלתיים סוכמו עם העובדת במפורש, או שכך היא הבינה? האם הסיכום נעשה **ברשות ובסמכות**, או שהנהלה המקומית סיכמה על דעתה, מבלי לקבל את הסכמת העמותה? לצורך העניין נניח כי מדובר בסיכום מפורש שנעשה ברשות ובסמכות, וכעת העמותה מבקשת לשנות את התנאים, והיא העבירה את ההנחיות החדשות להנהלה המקומית. נענה על השאלה לאור הנתונים הללו.

34. עטרת דבורה, ח"ב חו"מ סי' נב החל מעמוד 960.

35. שו"ת הרא"ש כלל קא סי' ה.

ב. הרעת תנאים

על פי ההלכה, אחרי שהוגדרו מהות העבודה ומשך זמנה, לא יכול המעביד לשנותה אלא בהסכמת העובד.³⁶ למרות זאת, ישנם מקרים שבהם מותר למעביד לשנות את סוג העבודה המוטלת על העובד, והם מפורטים ב'שלחן ערוך'.³⁷ חז"ל לא הגדירו במפורש מה נחשבת הרעה בתנאי העבודה, ועד כמה צריכה להיות הדרישה כבדה יותר ממה שסוכם, על מנת שהעובד יוכל להתנגד לבצעה. ברם, בפוסקים³⁸ מובא כי כל מידה של הכבדה, אפילו אם היא סובייקטיבית, די בה כדי להצדיק את התנגדות העובד. כך לדוגמה שינוי של רמת התלמידים בכיתה מכביד ומצדיק התנגדות; שינוי במספר ימי העבודה הנדרשים מהעובד הינו שינוי המחייב את הסכמתו, ולא ניתן לעשותו ללא הסכמתו. לכן הפחתה בשכרו של העובד עקב היעדרותו מהעבודה בימי החופשה שסוכם איתו מלכתחילה אינה אלא הלנת שכר שרירותית ואסורה על פי ההלכה.

ג. התפטרות בעקבות הרעת תנאים

בנוגע לשאלה אם מדובר בהרעת תנאים, לעניין החשבת התפטרות הנועשית בעטיה כפיטורין המזכים בפיצויי פיטורין, התשובה היא חיובית. שאלה זו לא עסקה בנושא פיצויי הפיטורין, אולם במידה ואלו יבוא לכדי דיון, יש לומר כי הפוסקים מכירים בפיצויי הפיטורין אשר נקבעו בחוק כמחייבים גם על פי ההלכה.³⁹ בתי המשפט במדינת ישראל נדרשים לשאלת הרעת התנאים כאשר באים לדון בדין פיצויי פיטורין המגיעים לעובד שפוטר או שהתפטר 'מחמת הרעה מוחשית בתנאי העבודה'. וכך קובע חוק פיצויי פיטורין תשכ"ג סעיף 11.א:

התפטר עובד מחמת הרעה מוחשית בתנאי העבודה, או מחמת נסיבות אחרות שביחס עבודה לגבי אותו העובד שבהן אין לדרוש ממנו כי ימשיך בעבודתו, רואים את ההתפטרות לענין חוק זה כפיטורין.

36. בבא מציעא פג ע"א; תוספתא בבא מציעא פ"ז ה"ה.

37. שו"ע, חו"מ סי' שלה סעי' א.

38. תשובת הרמב"ן סי' א, מובא ברמ"א חו"מ סי' שלה סעי' א, ומוסבר בסמ"ע שם ס"ק ה.

39. כך פסקו הדיינים הציץ אליעזר (אב"ד), הרב עובדיה יוסף והרב קאפח בבית הדין הרבני בירושלים בשנת תש"כ בפסקי דין רבניים, חלק ד פס"ד בעמוד 126; הובא גם בשו"ת ציץ אליעזר, ח"ז סי' מח, קונטרס אורחות המשפטים סי' י: 'הדבר הזה של קיום מנהג כללי בארץ לשלם פצויים לפועלים ופקידים לסוגים השונים ע"ח חדש לשנה לפי המשכורת החדשית האחרונה, הוא בבחינת זיל קרי בי רב הוא ומושרש כן בארץ זה עשרות שנים באין חילוק אם הוא עובד במשרה שלימה לבין אם הוא עובד חלקי, לכן בודאי אדעתא דהכי קבלה הנתבעת את התובעת לעבודה ואינה יכולה להישמט ממילוי אחרי נוהל זה'. כך פסק גם בית הדין הרבני, בת"א בשנת תשי"ט, פסקי דין רבניים חלק ג פס"ד בעמוד 272; ובית הדין הרבני בחיפה בשנת תשט"ו, פסקי דין רבניים חלק א פס"ד בעמוד 330; כ"כ בשו"ת מנחת יצחק, ח"ו סי' קסז; וראה פסקי דין ירושלים, דיני ממונות ובירורי יהדות ג עמוד קצא, שם ביה"ד מדקדק בלשון החוק כדי לחשב את שיעור הפיצויים; וראה בשו"ת תשובות והנהגות לרב שטרנבוך, ח"ה סי' שסג, הקובע כי יש לקבל את חוק פיצויי הפיטורין ככתבו וכלשונו: 'בפיצויי פיטורין שיעיקר חיובם אינו מדין תורה אלא מצד מנהג המדינה וקי"ל שכירות פועלים הכל כמנהג המדינה, היינו דוקא מה שכתוב במפורש בחוק כהסדר לפיצויים, והשוכר את הפועל שניהם מקבלים על עצמם את מנהג המדינה'.

שינוי של ממש בימי החופשה נכלל בוודאי בגדר של הרעת תנאים, ובמידה ותחליטי להתפטר - זכותך לדרוש פיצויי פיטורין מהעמותה.

מסקנה

א. במידה והמעסיק או מי שהוסמך בשמו לקבל עובדים לעבודה סיכם עם העובדת על מידה מסוימת של ימי חופשה, לא ניתן לפחות מהם ללא הסכמת העובדת, ולא ניתן לדרוש מהעובדת לעבוד בימי החופשה שסוכמו עמה.
 ב. הפחתה בשכרה של העובדת עקב היעדרותה מהעבודה בימי החופשה שסוכמו איתה מלכתחילה אינה אלא הלנת שכר שרירותית ואסורה על פי ההלכה.
 ג. עובדת שנאלצה להתפטר, עקב דרישה זו, דינה כמפוטרת, והיא זכאית לקבל את פיצויי הפיטורין המגיעים לה על פי החוק, אותו מקבלת גם ההלכה.

12. ריבית בקרטידפלייס / שו"ת משפטי ארץ

שאלה | יש אתר בשם קרדיטפלייס אשר מאפשר השקעה בצורה של קניית חוב של שוטף+ לעסקים באופן שאשתדל לפרט בהמשך. קודם אתן כמה הגדרות:
(א) ספק - חברה/אדם אשר סיפקו שירות לחברה גדולה תמורת תשלום במועד מאוחר יותר (כדוגמת שוטף+30). החוב מוכח באמצעות חשבונית הניתנת לספק בעת נתינת השירות.

(ב) חייב - זו החברה הגדולה החייבת בתשלום אשר כתבה חשבונית לספק.

(ג) משקיע - אדם פרטי המשקיע דרך 'קרדיטפלייס'.

חברת קרדיטפלייס עובדת בסדר הבא: רוכשת חשבונית מהספק תמורת תשלום מייד של רוב הסכום, ותשלום נוסף חלקי (שאינו משלים למאה אחוז) ינתן לספק כשהחייב ישלם את הכסף לחברת קרדיטפלייס. אם הכסף ישולם באיחור, יוקטן התשלום הנוסף אשר ינתן לספק בהתאם לגודל האיחור. המשקיע הפרטי נכנס לנעליה של קרדיטפלייס ממש (ז"א שאם החייב לא ישלם את החוב, אז באופן עקרוני קרדיטפלייס לא מתחייבת לשלמו, אף שכשקרה מקרה כזה בעבר החברה שילמה את הדרוש מכיסה כדי לשמור על שמה הטוב). הכניסה לעסקה היא בחלק משווי החשבונית בהתאם לגודל ההשקעה שבחר, כך שבסוף התקופה יקבל סכום עם רווח לפי מספר הימים שעברו עד שיחזיר החייב את החוב בפועל. מובן שתוספת הרווח למשקיע על האיחור בתשלום מצד החייב תבוא על חשבון הספק, והוא יקבל סכום נוסף קטן יותר.

יש לציין שהחלק ששולם לספק כבר בהתחלה נשאר אצלו בכל מקרה, אף אם לא יוחזר החוב ע"י החייב (מה שיוצר סוג של שותפות בסיכון).

א. האם יש פה בעיית ריבית (האם יש שיטות בדבר)? האם היא דאורייתא או דרבנן?

ב. אם יש כאן ריבית, מי צריך לעשות 'היתר עסקא'?

ג. האם השקעה מול עסק (אולי עסק פרטי) היא עניין פשוט יותר?

ד. האם לכתחילה עדיף להימנע מהשקעה כזו, או שדווקא מתן כסף זמין לעסקים קטנים בהשקעה כזו יש בו משום עזרה בעבורם?

תשובה | מבחינה הלכתית רכישת חשבונות משמעותה קניית חוב.
בעיית הריבית עלולה להתעורר בשני מובנים, וכדלהלן.

א. החוב הנקוב בחשבונות - ריבית מהחייב

עצם התשלום בשוטף+ נושא ריבית, ולמעשה המשקיע רוכש חוב נושא ריבית. במקרה זה הריבית משולמת ישירות מהחייב למשקיע לכשיגבה החוב. רכישת חוב נושא ריבית אסורה באיסור ריבית (מדרבנן), וכפי ששנינו במסכת בבא מציעא (עב ע"א): 'שטר שכתוב בו רבית... גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית'. הפתרון הנדרש במקרה זה הוא רכישת חשבונות הנזקפות לחובת חייבים המחזיקים בהיתר עסקה (כגון משרדי ממשלה).

ב. תשלום מופחת לספק - חשש ריבית של הספק

לכאורה היה מקום לראות גם את התשלום המופחת שמשלם המשקיע לספק בתמורה להסכמתו לתת אשראי לחייב כריבית שמשלם הספק למשקיע. אולם בנקודה זו כבר הירושלמי (ב"מ פ"ה ה"א) כתב שאין בדבר משום ריבית:

תני יש דברים שהן רבית ומותרין. כיצד לוקח אדם שטרות חברו בפחות ומלוותו של חברו בפחות ואינו חושש משום רבית.

אומנם ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' קעג סעי' ד) מסווג הדבר:

מי שיש לו שטר חוב על חברו, או מלוה על פה, מותר למכרם לאחר בפחות, ואפילו לא הגיע זמן הפרעון, ואין בו משום רבית ובלבד שיהא אחריות השטר והמלווה על הלוקח, כגון אם יעני הלוה שלא יהיה לו ממה לפרוע שלא יחזור על המוכר.

במקרה זה מתממש התנאי, אך באופן חלקי: הסכום הראשון משולם לספק באופן מוחלט, והאחריות כולה על המשקיע, אולם הסכום הנוסף תלוי ועומד במידת ההחזר, אם בכלל. למעשה, מכיוון שהמכירה של החשבונות נעשית באופן מלא עם רכישתה בתמורה לסכום נקוב וקבוע שאינו חוזר, מסתבר שהיא מותרת. וגדולה מזאת פסק הרדב"ז⁴⁰ שמותר לרכוש את החוב בתמורה למחצית מהסכום, ואת היתרה לשלם הרבה אחרי מועד הפירעון של החייב לרוכש, וזאת אע"פ שהרוכש למעשה קיבל את כל הסכום מהחייב הרבה לפני שנדרש לשלם בעבורו סכום מופחת מבעל השטר. ונידון זידן קל הרבה יותר, שכן הוא משלם מייד את רוב הסכום ואף היתרה משולמת במועד פירעון החשבונות ולא אחריה.

למסקנה, מותר לרכוש חשבונות של משרדי ממשלה או של חברות המחזיקות בהיתר עסקה בלבד.

40. שו"ת רדב"ז, ח"א סי' פב.

13. לקיחת כסף מכספומט / משפטי ארץ

שאלה | מה הדין של אדם שלקח כסף מכספומט לאחר שהאדם שהוציא את הכסף שכח לקחת אותו והלך? מובן שהאדם שלקח את הכסף מהכספומט לא ראה את האדם שמשך את אותו כסף, שכן זה הלך לדרכו ונעלם. מבירור עם הבנק עולה כי אם הכסף לא היה נלקח על ידי אף אחד, הכספומט היה מושך אותו חזרה, ואז הבנק מזכה את החשבון שממנו נמשך הכסף. זאת ועוד, בכל כספומט יש מצלמה שמאפשרת לראות מי לקח את הכסף בפועל. במקרה המתואר יכול בעל החשבון לבקש מהבנק להתבונן בצילום כדי לראות מי אסף את הכסף, ואולי יהיה כאן גם חילול השם, כי יראו שמי שלקח את הכסף הוא אדם חרדי. כמו כן, אם מי שלקח את הכסף בפועל ילך לבנק, אז הבנק עצמו יכול לאתר את בעל החשבון ששכח את הכסף ולזכות אותו בחשבון או להחזיר לו את הכסף.

תשובה | כסף הנמצא בכספומט - יש לדון למי הוא שייך: האם הוא שייך לבנק, שהרי עדיין לא עשה בו המושך מעשה קניין; או ששייך למושך, שהרי הבנק חייב את חשבונו והקנה לו את הכסף על ידי פעולת המשיכה; או שנעשה הפקר, משום שהבנק הסיר את אחריותו מהכסף ברגע שחויב החשבון, והמושך לא זכה אם לא הגביה את השטרות. ויש להבחין בין כמה מצבים וכדלהלן.

א. כשהכסף בכספומט ולא עבר זמן רב מאז שהמושך הקודם הלך לו

כיום הכספומט בולע חזרה כסף שהושאר במכשיר כעבור כמה דקות, ומזכה בכך את החשבון. נמצא שהבנק עדיין אחראי על הכסף עד הוצאתו הפיזית מהמכשיר ואינו מפקיר אותו, ומי שהוציא את הכסף גרם לבנק לחייב את חשבונו של המושך והזיק לו. לכן אסור להוציא את השטרות במצב כזה, ויש לחכות שהם יבלעו בחזרה, ואם הוציא את הכסף ממכשיר הכספומט, חייב לדאוג להחזירו לבעליו, כיוון שעל ידי הוצאת הכסף מהמכשיר התחייב בעל החשבון בדמי המשיכה.

ב. כשהכסף נמצא מחוץ לפיית הכספומט

אם הכסף כבר נמשך מהמכשיר ונמצא לידו - ברור שבעל החשבון קנה אותו ולאחר מכן שכחו. אם כך, דין הכסף כדין אבדה שאין בה סימן שהתייאשו בעליה (משום שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה וכשגילה שאבד כספו התייאש), ולכן מותר למוצא ליטול, כמבואר ב'שלחן ערוך'⁴¹ וכאן אין סימן כלל, כי אין אפשרות לדעת ממי מהמשתמשים בכספומט נפל הכסף.

ג. כשהכסף נמצא בפיית הכספומט אך לא נבלע גם לאחר זמן רב

במידה והכסף לא נבלע בכספומט ונמצא עדיין בתוכו (עקב תקלה וכדומה), אסור לקחת, ודינו של המוציא כספק מזיק, כי יש ספק אם הבנק אכן כבר חייב את החשבון או שעדיין לא נעשתה פעולת החיוב וההוצאה מהמכשיר תגרום חיוב. ואולם אם המוצא

41. שו"ע, חו"מ סי' רסב סעי' ו.

לקח את הכסף, נראה שאי אפשר לחייבו להחזיר, שהרי ייתכן שהחשבון חויב כבר לפני כן, ונחלקו הדעות אם הכסף נעשה הפקר על ידי הבנק (שכיוון שחייב את החשבון הסיר את אחריותו ממנו) או שנקנה למושך.⁴² לדעה שהמושך בעל החשבון כבר זכה בכסף, ייתכן שהוא לא התיימש, כיוון שיודע שיש אפשרות שהכסף נבלע והחשבון הזדכה, וגם יש אפשרות שהמוצא יברר בבנק מי משך כסף בשעה זו ויחזיר לו את כספו- ולכן זו כאבדה שיש בה סימן ואין ייאוש בעלים, וחייב להחזירה. לעומת זאת לדעה שזהו הפקר אינו חייב להשיב, ונראה שכיוון שהוא מוחזק אי אפשר לחייבו להוציא מידו. ואולם כיוון שישנה גם אפשרות שהחשבון לא חויב לפני שהמוצא לקח את השטרות והוא זה שגרם לחיוב - נראה שמוטל עליו לברר זאת אם אפשר, כיוון שהוא ספק מזיק, ואם אין אפשרות לברר, זכה המוצא מספק.

מסקנות

א. המוצא כסף בתוך מתקן הכספומט ומוציאו ממנו, חייב לדאוג להשיבו לבעליו. ניתן לפנות לבנק, שיש ביכולתו לאתר את המושך הקודם, ועל ידי כך להחזיר את הכסף. יש לדעת כי לא תמיד המושך הוא לקוח של בנק זה, ולכן לא ברור אם נכון להחזיר את הכסף עצמו לבנק.

ב. המוצא כסף ליד הכספומט יכול לקחתו לעצמו, שהרי אין בו סימן והתיימש בעל החשבון.

ג. המוצא כסף ש'נתקע' בכספומט לא יוציאנו, אלא אם הוא מודיע על כך לבנק. אבל אם הוציא כדי לקחת לעצמו, אי אפשר לחייבו להחזיר, ומכל מקום עליו להשתדל לברר מי היה המושך האחרון ואם החשבון התחייב כבר לפני שהוא מצא את הכסף, ואם יתברר שהוא גרם לחיוב - דינו כבמקרה הראשון.

14. תשלום למתווך, כשהחתן טוען שכבר ראה את הדירה קודם לכן / משפטי ארץ

שאלה | מתווך הראה דירה לאישה מבוגרת ולבנה. לאחר שראו את הדירה בפעם השנייה, טוען החתן שהוא כבר ראה את הדירה לפני חצי שנה, ואף כמה ימים קודם לכן הוא יצר קשר עם המוכר לדון במשא ומתן, והמוכר מאשר את דבריו. הקונים טוענים שהם מוכנים לשלם רק חצי אחוז כולל מע"מ. עם מי הדין?

תשובה | נענה על השאלה בהנחה שלא נחתם תוזה בין הצדדים. אם נחתם תוזה - הוא מחייב.

א. בעבור מה משלמים דמי תיווך

תשלום דמי תיווך ניתן בעבור עצם ההצעה ובעבור קירוב הדעת בין הצדדים השונים. במקרה שלפנינו פעולת קירוב הדעת נעשתה ע"י המתווך, והספק נופל בנוגע לעצם

42. ראה בשו"ת חבל נחלתו, ח"ב סי' פז, שהביא את תשובותיהם של הרב דוב ליאור והרב יעקב אריאל שליט"א בעניין זה: דעת הרב אריאל שהכסף קנוי למושך אע"פ שלא הוציאו מהמכשיר, וד' הרב ליאור שהוא הפקר.

ההצעה. האם העובדה שהחתן שאינו אחד מהקונים ידע על הדירה - יש בה כדי להפחית מתשלום דמי התיווך? לכן הדין הוא אם החתן נחשב ל'מתחיל' ולכן מגיע למתווך שכר פחות, כי היה פה עוד 'שותף' לעסקה, או שמא הוא אפילו אינו 'מתחיל'.

ב. הגדרת 'מתחיל'

מתווך שהתחיל בעסקה - מגיע לו שכר, אפילו אם רק העלה את ההצעה ולא עשה דבר מעבר לכך.⁴³ הדבר הקובע אם אדם נחשב מתחיל או לא הוא אם הועיל לעסקה וקידם אותה.⁴⁴ אני מניח שהחתן הוא אחד מקרובי הקונים ולא הקונה בעצמו, ואם המידע שהשיג לא עזר ולא תרם לביצוע העסקה אין מקום לראות בו מתחיל, ולכן אין סיבה לפחות משכר המתווך. ואפילו שהאישה המבוגרת הייתה יכולה לשמוע על הדירה מחתנה ולסגור את העסקה, כיוון שבפועל לא שמעה ממנו אלא מהמתווך, והוא זה שסגר את העסקה - מגיע למתווך תשלום מלא.⁴⁵

ג. השלכות למעשה שלפנינו

החתן הוא שליח של האישה המבוגרת, אך לא ניתן לומר ש'שלוחו של אדם כמותו', וכאילו המידע כבר הגיע לאישה המבוגרת. ראשית, אם הוא שליח, הרי עליו לסיים את השליחות. סיום השליחות הוא במסירת המידע, וקודם שנמסר המידע אין סיום שליחות, ולכאורה שלוחו של אדם כמותו נאמר רק אם השליחות הסתיימה ולא על חצי שליחות. שנית, נשלחו פה שני שליחים; האחד בשכר - המתווך, והשני בחינם - החתן, והמסלול של המתווך התקדם ללא קשר למסלול של החתן. עם זאת, אם החתן כן תרם לעסקה באיזו דרך, כגון שקירב את דעת המוכר לקניין ותרם למו"מ, או דיווח לחמותו על האפשרות הזאת עוד לפני שראתה את הדירה, יש להחשיב אותו כמתחיל ולפחות משכר המתווך שישיית או שלישי (אם דיווח לחמות - שלישי, ואם לא - שישיית, כמתחיל לצד אחד).

15. הכנסת מקרר למצב שבת בתוך השבת / הרב אליעזר טויק

שאלה | יש לנו מקרר עם חיישן דלת נסתר. החיישן מרגיש פתיחה וסגירה של דלת המקרר, ובהתאם לכך מדליק ומכבה את האור, את מאוורר פיזור הקור ומערכות נוספות. החיישן קבוע בדופן המקרר ומרגיש מגנט הקבוע (ומוסתר) בדלת, וכך מזהה פתיחה או סגירה. לפני שבת אנו מצמידים באמצעות סקוטש מגנט דק לחיישן (בין הדלת לדופן), וכך החיישן מרגיש כל השבת את המגנט, ומתנהג כאילו הדלת סגורה גם כשהיא פתוחה.

43. פתחי תשובה, חו"מ סי' קפה ס"ק ג; ערוך השלחן, חו"מ סי' קפה.

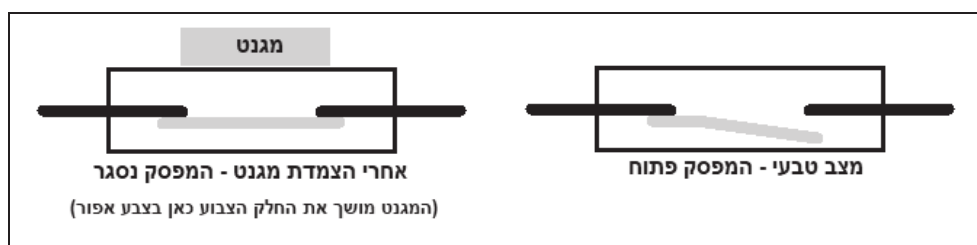
44. אגרות משה, חו"מ ח"א סי' מט.

45. עיין ציץ אליעזר, חלק טו סי' סז.

בצורה זו, פתיחת הדלת וסגירתה אינן משפיעות על אף מערכת של המקרר באופן ישיר. קורה לנו לפעמים שאנו שוכחים להצמיד את המגנטים לפני שבת. האם מותר להשחיל את המגנט בשבת בין הדלת לפאנל, כשהדלת סגורה כמובן, כך שלאחר מכן פתיחת הדלת וסגירתה לא תשפיענה על דלת המקרר? כלומר: האם המגנט ממשיך מצב קיים, או שברגע שמקרבים אותו לחיישן מבצעים פעולה האסורה בשבת?

תשובה | ראשית עליי לציין שאין להסתמך לכתחילה על הפתרון הזה, אלא לדאוג להצמיד את המגנטים לפני השבת. לכתחילה אין להתעסק עם המערכות בשבת, כי אפשר שתיעשה טעות שתגרום למעשה אסור. אומנם טעות כזו תיחשב 'דבר שאין מתכוון' ואולי אף 'מתעסק', אך מכל מקום לא נכון להיכנס למצב זה לכתחילה. מומלץ לשים פתק קבוע ליד נרות השבת, שיזכיר לכם להצמיד את המגנט.

החיישן הנסתר שנמצא בחלק מהמקררים הוא כרגיל מפסק שנקרא Reed Switch, ולמעשה אינו אלא מפסק פתוח שנסגר באמצעות משיכה של המגנט.⁴⁶ הוא רגיש למגנטים חזקים, ולכן לא די להשתמש במגנטים פשוטים שמשמשים לפרסומות.

אם יש אפשרות להשחיל את המגנט בין הדלת לפאנל בלי לפתוח את הדלת, הדבר מותר ברמה העקרונית. זאת משום שהמגנט המושחל 'מחליף' את המגנט הקבוע בדלת, וממשיך את אותה הפעולה.⁴⁷ יחד עם זאת, מכיוון שלמגנט יש שני 'קטבים', כלומר שני צדדים שלכל אחד פעולה הפוכה מהשני, יש חשש שאם המגנט יוכנס בין הדלת לדופן בכיוון הפוך (קוטביות הפוכה) מהמגנט המוסתר בתוך הדלת, ייווצרו הדלקה רגעית וכיבוי של האור. יש לוודא כמה פעמים ביום חול שאתם יודעים איך להכניס את המגנט בצורה שתחליף את פעולתו של מגנט הדלת, מבלי שייווצרו הדלקה רגעית וכיבוי. הדרך לוודא את זה היא להכניס מצלמה (או טלפון עם מצלמה) לתוך המקרר, ולצלם בוודא מה קורה בזמן שהדלת סגורה.

46. ייתכן גם מצב הפוך: מפסק שסגור כל עוד אין השפעה חיצונית, ונפתח באמצעות משיכת מגנט. לענייננו אין הבדל בין הסוגים.

47. דבר מזכיר מאוד את המשנה במסכת שבת פ"ג מ"ז: 'שב הראשון על הפתח ומלאהו, ובא השני וישב בצדו, אף על פי שעמד הראשון והלך לו, הראשון חייב והשני פטור'. משנה זו נפסקה להלכה, ומופיעה בשו"ע, או"ח סי' שטז סעי' ו. המשנה ברורה, על ההלכה הנ"ל, בס"ק כה, הביא שהדבר מותר לכתחילה, אף כשהשני מתכוון להשאיר את הצבי ניצוד.

האימון ביום חול ייעשה כך: אחרי השחלת המגנט יש לפתוח את המקרר, ולראות שהאור לא נדלק והמאוורר לא נכבה, וכן לראות את צילום הווידאו ולוודא שלא הייתה הדלקה רגעית של האור.⁴⁸ אחרי שלומדים איך להשחיל מגנט בצורה נכונה שרק תמשיך את המצב, תוכלו להסתמך על אפשרות זו בדיעבד אם לא הצמדתם את המגנט מיום שישי.

פתרון זה מתאים דווקא למקררים שבהם החיישן שמרגיש סגירה ופתיחה אכן נמצא בעובי הדופן מול הדלת. במקרים מסוימים הוא יוכל להועיל גם כשהחיישן הוא לחצן על עובי הדופן מול הדלת, שנלחץ על ידי הדלת כשהיא נסגרת. אם שכחו לקבע את הלחצן ביום שישי, או להעביר את המקרר למצב שבת המנטרל את פעולת המפסק, אפשר להכניס דבר מה בין הדלת לפאנל בצורה שתלחץ על הכפתור גם כשהדלת תהיה פתוחה, ורק אחר כך לפתוח את הדלת.

יש לציין שבפתרון של השחלת המגנט אין חשש של 'מבטל כלי מהיכנו', משום שברמה העקרונית מותר להוציא את המגנט לאחר שדלת המקרר נסגרה שוב (ולהחזירו לפני הפתיחה הבאה), אף שלמעשה הדבר לא מומלץ.

48. אומנם המפסק המגנטי כרגיל מפעיל מערכות נוספות בנוסף לאור, אבל הדלקת האור מהווה אינדיקציה טובה למצבן של שאר המערכות. אם למקרר יש כמה חיישני דלת, יש לנטרל את כולם.